

**De sociale gelaagdheid
van schoolse achterstand
in GOK en niet-GOK scholen**

Karen Van Aerden
Bea Cantillon

September 2010

B E R I C H T E N

CENTRUM VOOR SOCIAAL BELEID HERMAN DELEECK
UNIVERSITEIT ANTWERPEN - Stadscampus

<http://www.centrumvoorsociaalbeleid.be>

D/2010/6104/06

Inhoud

Samenvatting en sleutelwoorden.....	1
Inleiding	1
1. Gelijke kansenbeleid	2
2. Schoolse achterstand en sociaaleconomische achtergrond.....	3
3. Schoolse achterstand en GOK-karakter scholen	5
4. Conclusie.....	10
Bibliografie	11
Bijlage	12

Samenvatting en sleutelwoorden

Dit CSB-bericht behandelt de sociaal bepaalde ongelijkheid in het Vlaams lager onderwijs in relatie tot het GOK-beleid. We kijken in het bijzonder naar de sociale gelaagdheid van het oplopen van onderwijsachterstand in het lager onderwijs voor zowel GOK-scholen als niet-GOK-scholen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van data die verzameld werden in het kader van de Vlaamse survey “Gezinnen, Zorg en Opvang”, vertrekkend van een representatief staal van gezinnen met kinderen. Het oplopen van schoolachterstand in het Vlaams basisonderwijs is een zeer sterk sociaal gelaagd fenomeen. Er wordt ook vastgesteld dat de GOK-scholen minder dan verwacht verschillen van niet-GOK-scholen inzake het sociaal profiel en het welbevinden van hun leerlingen. Verder tonen de analyses ook aan dat het verband tussen sociale achtergrond en schoolse achterstand niet consequent sterker is in GOK-scholen dan in niet-GOK-scholen. Er zijn indicaties dat deze bevindingen minstens voor een deel verband houden met de criteria die gebruikt worden om de GOK-middelen toe te wijzen.

Sleutelwoorden: sociale ongelijkheid; onderwijsongelijkheid; gelijke onderwijskansen; lager onderwijs; Vlaanderen; GOK-beleid

Inleiding

Uit de sociaalwetenschappelijke literatuur met betrekking tot onderwijsongelijkheid blijkt dat het maatschappelijk belang van het onderwijs nauwelijks overschat kan worden omwille van haar allocatieve functie. Onderwijsuitkomsten bepalen immers in grote mate welke kansen een individu in zijn of haar leven al dan niet zal krijgen (Nicaise, 2008a en Groenez, 2006: 12-14). Bovendien wordt aan het onderwijs ook een emancipatorische functie toegedicht, met name de capaciteit tot integratie van maatschappelijk achtergestelde groepen (Hirtt, Nicaise en De Zutter, 2007: 9-10). Bij beleidsmakers groeit dan ook steeds meer het besef dat het onderwijs een beleidsdomein is dat de overheid daadwerkelijk zou kunnen en willen hanteren als een instrument om maatschappelijke processen te sturen (Vandenbroucke, 2005: 1-2).

De reproductie van bestaande maatschappelijke ongelijkheden in en door het onderwijs vormt sinds enkele decennia dan ook het onderwerp van heel wat beleidsinitiatieven. Alle aanwezige onderzoek met betrekking tot dit thema wijst immers op de aanwezigheid van grote, socio-economisch bepaalde ongelijkheden in het onderwijs (Smyth en McCabe, 2000: 15-16). Het consistent significante effect van de socio-economische achtergrond op onderwijsuitkomsten blijkt in België nog meer uitgesproken aanwezig te zijn dan elders (Ferrer, Ferrer en Castel Baldellou, 2006: 553-559). Ons onderwijs slaagt er dus niet in om haar emancipatorische rol te vervullen, aangezien in realiteit bestaande ongelijkheden van generatie op generatie worden gereproduceerd en zelfs nog versterkt.

In dit CSB-bericht komen daarom de resultaten aan bod van een kwantitatief onderzoek naar de sociale ongelijkheid in het Vlaams lager onderwijs in relatie tot het overeenkomstige

beleid. De data waarop de statistische analyses werden uitgevoerd, werden verzameld tijdens het schooljaar 2004-2005 in Vlaanderen en vormen een selectie van de data verzameld in het kader van de survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (GEZO). Het gaat om een representatieve steekproef van Vlaamse gezinnen waarbij naast sociaaleconomische gegevens ook de school werd opgevraagd waar de kinderen op het moment van de bevraging waren ingeschreven.

1. Gelijke kansenbeleid

Aan het huidige gelijke onderwijskansenbeleid gingen twee initiatieven vooraf, namelijk het onderwijsvoorrangsbeleid en het zorgverbredingsbeleid. De idee van beide maatregelen was dat scholen met een minimum aantal doelgroepeleringen extra lestijden konden verwerven op basis van een goedgekeurd aanwendingsplan. Het onderwijsvoorrangsbeleid was gericht op scholen met een concentratie van allochtone jongeren, daar waar het project zorgverbreding bedoeld was voor scholen met veel autochtone kansarmen (De Wit en Van Petegem, 2000: 9-24 en Caremans, 2006: 33-35).

Het huidige beleid wordt gestuurd door het Gelijke Onderwijskansen (GOK)-decreet dat het levenslicht zag in september 2002. Het decreet bestaat uit drie soorten maatregelen en beoogt de integratie van de eerdere projecten tot één geheel (Caremans, 2006: 36-37 en Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2010). Een eerste luik is het inschrijvingsrecht, gericht op de creatie van een grotere sociaaleconomische en cultureel-etnische diversiteit in scholen (Vandenbroucke, 2005: 11-12). Het uitgangspunt is dat alle ouders het recht hebben om hun kind in te schrijven in de school van hun keuze en dat scholen verplicht zijn om elke leerling toe te laten die voldoet aan de voorwaarden. Voor het lager onderwijs en de eerste graad van het secundair is het wel mogelijk om voorrang te geven aan niet-GOK-leerlingen indien het aandeel GOK-leerlingen in de school 10% hoger ligt dan gemiddeld in de scholen van het werkingsgebied van het Lokaal OverlegPlatform (Caremans, 2006: 37-39).

Het tweede luik van het GOK-decreet behandelt de oprichting van een lokaal overlegplatform (LOP) per regio. Deze overlegplatformen zijn voornamelijk belast met coördinatietaken en ze dienen mee vorm te geven aan het lokaal onderwijsbeleid. De Vlaamse overheid heeft immers niet dezelfde vertrouwdheid met de context als het lokale niveau. De samenstelling van deze LOP's is heel ruim, aangezien alle partners met een mogelijke invloed op de onderwijskansen vertegenwoordigd zijn (Caremans, 2006: 39-42 en Vandenbroucke, 2005: 5-6).

Het derde luik is het ondersteuningsbeleid. Het basisprincipe is dat scholen die veel leerlingen rekruteren waarvan de onderwijskansen bedreigd zijn, extra lestijden en middelen ontvangen voor drie opeenvolgende schooljaren.

Het toekennen van extra financiële middelen en uren omkadering aan scholen geschiedt op basis van hun concentratiegraad aan respectievelijk indicatorleerlingen en GOK-leerlingen, vanaf een concentratie van minimum 10%. Een indicatorleerling is een leerling die scoort op minstens één van de volgende vijf indicatoren; ouders behoren tot de trekkende bevolking, moeder bezit geen diploma van het hoger secundair onderwijs, leerling wordt buiten het eigen gezin opgevangen, gezin leeft van een vervangingsinkomen en thuistaal is niet Nederlands.

Een GOK-leerling is een leerling die scoort op minstens één van de vier socio-economische indicatoren en eventueel ook op de indicator “thuisstaal” (Vertommen en Schryvers, 2009: 2-4 en Caremans, 2006: 42-46).

Sinds de opstart van het GOK-beleid werden drie tellingen uitgevoerd om te bepalen welke scholen recht hebben op hoeveel extra uren omkadering en middelen. Bij de tellingen in 2002 en 2005 baseerde men zich voor het lager onderwijs en de eerste graad van het secundair op andere indicatoren dan gehanteerd werden voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs. Voor het lager onderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs maakte men gebruik van de hierboven vermelde indicatoren, daar waar men voor de hogere graden van het secundair opteerde voor indicatoren gericht op de remediëring van leerachterstand. Door problemen met de toekenning en verdeling werden bij de telling van 2008 voor het hele onderwijs de hierboven opgesomde indicatoren gehanteerd, namelijk de eerdere indicatoren voor het lager onderwijs (Vertommen en Schryvers, 2009: 2-4).

2. Schoolse achterstand en sociaaleconomische achtergrond

Eerst en vooral zoomen we in op de sociale gelaagdheid van de schoolse achterstand in het Vlaamse basisonderwijs. Dit is vanzelfsprekend een belangrijk punt van aandacht gelet op het feit dat de achterstand in het Vlaamse onderwijs zeer hoog is vergeleken met andere landen en dat de cijfers bovendien eerder een stijging dan een daling laten zien in het recente verleden. In wat volgt gaan we daarom na wat voor leerlingen uit het Vlaams lager onderwijs het effect is van hun sociaaleconomische achtergrond op hun kans om schoolachterstand op te lopen¹.

Tabel 1 geeft de relatie weer tussen verschillende sociaaleconomische variabelen en het al dan niet hebben van schoolse achterstand. Uit de percentages in de tabel kan duidelijk worden afgeleid dat er een sterk negatief verband bestaat tussen het opleidingsniveau van de moeder en de kans op het oplopen van schoolse achterstand in het Vlaams lager onderwijs. Hoe hoger namelijk de opleiding van de moeder, hoe kleiner de kans dat het kind reeds achterstand heeft opgelopen tijdens de schoolloopbaan. De analyse herhalen met het opleidingsniveau van de vader levert een minder duidelijk beeld op, aangezien kinderen met een gemiddeld opgeleide vader minder vaak achterstand blijken te hebben dan kinderen met een hoog opgeleide vader. Wel zijn het opnieuw de kinderen waarvan de vader een lage opleiding genoten heeft die te kampen hebben met een merkelijk verhoogde kans op schoolachterstand.

Naast het opleidingsniveau van de ouders is ook hun activiteitsstatus een belangrijk element van de sociaaleconomische achtergrond van het kind. Tabel 1 toont een duidelijke, negatieve samenhang tussen het al dan niet beroepsactief zijn van de moeder en de kans op het oplopen

¹ In dit deel van de statistische analyses worden enkel kinderen opgenomen die gewoon lager onderwijs volgen, aangezien de term ‘leerjaar’ in het buitengewoon lager onderwijs niet altijd op dezelfde manier gebruikt wordt. Bovendien wordt een wegingsfactor gehanteerd die ervoor zorgt dat de verkregen resultaten representatief zijn voor alle kinderen die schoollopen in het Vlaams lager onderwijs. Na de selectie en de weging blijven er 1040 kinderen over die in de analyses betrokken zullen worden (tabel B1 op pagina 19). De verdeling van deze groep naar het hebben van schoolse achterstand kan worden teruggevonden in tabel B2 op pagina 19, waaruit blijkt dat 13,5% van de leerlingen achterstand heeft op het moment van de bevraging.

van schoolse achterstand. Het verband met het al dan niet beroepsactief zijn van de vader is bovendien nog sterker negatief. Wat betreft het hebben van achterstand in het Vlaams lager onderwijs, blijkt de beroepsactieve status van de vader een nog belangrijkere determinant te zijn dan de activiteitsstatus van de moeder.

Tabel 1. Schoolachterstand naar sociaaleconomische kenmerken van de ouders.

	Achterstand	Geen achterstand	Totaal
Moeder laag opgeleid	39	122	161
	24,2%	75,8%	100%
Moeder gemiddeld opgeleid	45	255	300
	15%	85%	100%
Moeder hoog opgeleid	21	259	280
	7,5%	92,5%	100%
Vader laag opgeleid	14	33	47
	29,8%	70,2%	100%
Vader gemiddeld opgeleid	6	111	117
	5,1%	94,9%	100%
Vader hoog opgeleid	12	108	120
	10%	90%	100%
Moeder niet beroepsactief	61	226	287
	21,3%	78,7%	100%
Moeder beroepsactief	72	651	723
	10%	90%	100%
Vader niet beroepsactief	18	24	42
	42,9%	57,1%	100%
Vader beroepsactief	86	731	817
	10,5%	89,5%	100%
Geen werkenden in gezin	20	28	48
	41,7%	58,3%	100%
Eén werkende in gezin	75	322	397
	18,9%	81,1%	100%
Twee werkenden in gezin	37	523	560
	6,6%	93,4%	100%
Laag gezinsinkomen	37	161	198
	18,7%	81,3%	100%
Gemiddeld gezinsinkomen	83	507	590
	14,1%	85,9%	100%
Hoog gezinsinkomen	13	185	198
	6,6%	93,4%	100%
Niet-Belgische grootouders	45	145	190
	23,7%	76,30%	100%
Belgische grootouders	94	751	845
	11,1%	88,90%	100%

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

Ook het aantal werkenden in het gezin blijkt van essentieel belang te zijn, aangezien een extra werkende in het gezin telkens zorgt voor een daling in de kans op schoolachterstand. Vooral kinderen die leven in een gezin waarin niemand actief is op de arbeidsmarkt bevinden zich in een erg precare situatie. Samenhangend met de vorige indicatoren, heeft de hoogte van het gezinsinkomen eveneens een belangrijke invloed op het oplopen van schoolachterstand. Hoe lager immers het gezinsinkomen, hoe groter de kans voor het kind om reeds achterstand te hebben opgelopen in het lager onderwijs.

Tot slot werd voor één cultureel-etnische variabele gekeken naar het verband met het al dan niet hebben van een achterstand in het lager onderwijs, namelijk voor de nationaliteit van de grootouders van het kind. Tabel 1 toont in dit verband een duidelijk negatieve relatie, wat wil zeggen dat leerlingen uit het Vlaams lager onderwijs vaker achterstand oplopen indien hun grootouders niet de Belgische nationaliteit hebben dan indien dit wel het geval is.

Het verband tussen schoolse achterstand en de sociaaleconomische kenmerken is als sterk en negatief te omschrijven. De analyses ondersteunen aldus de conclusies die ook in de literatuur aan bod komen, namelijk dat er in het Vlaams lager onderwijs sprake is van een grote sociaal bepaalde ongelijkheid die zich onder meer toont door middel van het differentieel oplopen van schoolachterstand.

3. Schoolse achterstand en GOK-karakter scholen

Vervolgens leggen we de relatie tussen de sociale gelaagdheid van het oplopen van schoolse achterstand in het lager onderwijs en het GOK-beleid. Concreet gaan we na hoe groot het verschil is tussen GOK-scholen en niet-GOK-scholen wat betreft hun sociaal profiel en de achterstandspercentages onder hun leerlingen².

Tabel 2 deelt scholen in volgens hun GOK-karakter en zet deze verschillende schooltypes vervolgens af tegenover de sociaaleconomische achtergrondkenmerken van de leerlingen. Een GOK-school wordt conform de wetgeving gedefinieerd als een school waarin van alle leerlingen 10% of meer een GOKleerling is³. De diverse schooltypes die onderscheiden worden, zijn scholen met minder dan 10% GOK-leerlingen, scholen met een aandeel GOK-leerlingen tussen 10% en 17%, scholen met een aandeel GOK-leerlingen tussen 17% en 28% en scholen met meer dan 28% GOK-leerlingen⁴.

Tabel 2 toont dat elk type GOK-school een hoger aandeel leerlingen met een laag opgeleide moeder heeft dan niet-GOK-scholen. Bovendien gaat een stijgend aandeel GOK-leerlingen in de school samen met een toename van het aandeel kinderen met een laag opgeleide moeder. Dit is een logisch resultaat, aangezien de opleiding van de moeder één van de criteria is op basis waarvan men als GOK-leerling wordt bestempeld. Opvallend is dat scholen met meer dan 28% GOK-leerlingen beduidend minder kinderen rekruteren met een hoog opgeleide moeder dan de andere twee types GOK-scholen.

² Aangezien scholen voor buitengewoon lager onderwijs niet in aanmerking komen voor het derde luik van het GOK-decreet, kan voor dit type scholen geen onderscheid bestaan tussen GOK-scholen en niet-GOK-scholen. Uit de data werden daarom de leerlingen geselecteerd uit het gewoon lager onderwijs, waarna de observaties werden gewogen om de representativiteit van de resultaten te garanderen. Uiteindelijk kunnen 578 leerlingen meegenomen worden in de analyses. Van de overige kinderen is geen schoolinformatie bekend, omdat deze enkel werd opgevraagd voor het jongste kind binnen elk gezin (zie tabel B3 op pagina 19).

³ Van alle leerlingen in de GEZO-steekproef loopt 24% school in een niet-GOK-school, wat betekent dat de overige 76% les volgt in scholen waarin 10% of meer van de kinderen GOK-leerling is (zie tabel B4 op pagina 20).

⁴ De verdeling van de leerlingen in de GEZO-steekproef over deze vier schooltypes kan worden teruggevonden in tabel B5 op pagina 20.

Tabel 2. Sociaaleconomisch profiel van leerlingen naar GOK-karakter school.

	Niet-GOK	GOK -17%	GOK 17%-28%	GOK +28%
Moeder laag opgeleid	13	19	21	31
	11,6%	17,8%	24,4%	28,2%
Moeder gemiddeld opgeleid	66	40	33	49
	58,9%	37,4%	38,4%	44,5%
Moeder hoog opgeleid	33	48	32	30
	29,5%	44,9%	37,2%	27,3%
Totaal	112	107	86	110
	100%	100%	100%	100%
Vader laag opgeleid	0	10	11	9
	0%	26,3%	23,4%	32,1%
Vader gemiddeld opgeleid	10	15	15	12
	47,6%	39,5%	31,9%	42,9%
Vader hoog opgeleid	11	13	21	7
	52,4%	34,2%	44,7%	25%
Totaal	21	38	47	28
	100%	100%	100%	100%
Moeder niet beroepsactief	35	22	33	51
	26,3%	15,4%	24,1%	38,3%
Moeder beroepsactief	98	121	104	82
	73,7%	84,6%	75,9%	61,7%
Totaal	133	143	137	133
	100%	100%	100%	100%
Vader niet beroepsactief	4	6	2	5
	3,5%	4,8%	1,8%	4,9%
Vader beroepsactief	110	119	108	98
	96,5%	95,2%	98,2%	95,1%
Totaal	114	125	110	103
	100%	100%	100%	100%
Geen werkenden in gezin	6	2	7	12
	4,7%	1,4%	5,1%	8,9%
Eén werkende in gezin	43	44	46	66
	33,3%	31%	33,6%	48,9%
Twee werkenden in gezin	80	96	84	57
	62%	67,6%	61,3%	42,2%
Totaal	129	142	137	135
	100%	100%	100%	100%
Laag gezinsinkomen	20	22	19	47
	15,4%	15,9%	14,2%	35,9%
Gemiddeld gezinsinkomen	77	84	97	70
	59,2%	60,9%	72,4%	53,4%
Hoog gezinsinkomen	33	32	18	14
	25,4%	23,2%	13,4%	10,7%
Totaal	130	138	134	131
	100%	100%	100%	100%
Niet-Belgische grootouders	17	22	16	32
	12,7%	15%	11,7%	23,2%
Belgische grootouders	117	125	121	106
	87,3%	85%	88,3%	76,8%
Totaal	134	147	137	138
	100%	100%	100%	100%

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

De analyse met de opleiding van de vader levert een erg duidelijk beeld op. In de steekproef had geen enkele leerling uit een niet-GOK-school een vader met een laag opleidingsniveau, maar deze kinderen hebben wel veel vaker een hoog opgeleide vader dan leerlingen die schoollopen in een GOK-school. Het lage aantal observaties voor vaders van leerlingen uit niet-GOK-scholen maakt wel dat moet worden opgelet met de interpretatie. Bekijken we de drie types GOK-school, dan valt op dat het sociaal profiel van de scholen met een hoge concentratie aan GOK-leerlingen sterk afwijkt van dat van de andere schooltypes. Hun leerlingen hebben namelijk erg veel kans op een niet of laag opgeleide vader, daar waar voor de kans op een vader met een hoog opleidingsniveau het tegendeel geldt.

Met betrekking tot de beroepsactieve status van de moeder kan worden vastgesteld in tabel 2 dat er voor de drie types GOK-scholen een duidelijke gradiënt is wat betreft de samenstelling van de leerlingenpopulatie. Ook staat vast dat leerlingen uit scholen met meer dan 28% GOK-leerlingen beduidend minder vaak een werkende moeder hebben. Tussen de beroepsactiviteit van de vader en de vier schooltypes bestaat er echter geen betekenisvol verband, wat betekent dat de beroepsactieve status van de vader een vrij constant gegeven is over de diverse schooltypes heen.

De cijfers in tabel 2 bewijzen bovendien dat het aandeel werkenden in het gezin van de leerlingen wel beperkt verschilt tussen niet-GOK-scholen en GOK-scholen. Opnieuw zijn het de scholen met meer dan 28% GOK-leerlingen die zich van de andere scholen onderscheiden. Hun leerlingen hebben beduidend vaker geen of slechts één werkend gezinslid en het aandeel kinderen dat leeft in een gezin met twee werkenden is in dit schooltype ook fors lager dan in de andere schooltypes.

Kijken we naar het gezinsinkomen van de kinderen, dan stellen we vast dat er vooral sprake is van een verband bij leerlingen uit gezinnen met een hoog inkomen, aangezien zijn vaak terug te vinden zijn in niet-GOK-scholen en steeds minder frequent naargelang scholen een hoger aandeel GOK-leerlingen bevatten. Opvallend is wederom de bijzondere positie van scholen met een hoge concentratie aan GOK-leerlingen (+28%), met name het hoge aandeel kinderen met een laag gezinsinkomen en het lage aandeel leerlingen met een hoog gezinsinkomen in dit schooltype.

Tot slot beschouwen we in tabel 2 het verband tussen de vier schooltypes en de nationaliteit van de grootouders van de leerlingen. Opmerkelijk is vooral het hoge aandeel niet-Belgische grootouders bij leerlingen uit scholen waarin meer dan 28% van de leerlingen GOK-leerling is.

Tabel 3 geeft vervolgens het verband weer tussen de aanwezigheid van schoolse vertraging onder de leerlingen en het GOK-karakter van de school waarin ze schoollopen. Op basis van de eerste reeks cijfers in de tabel luidt de conclusie dat er nauwelijks een relatie bestaat tussen het naar school gaan in een GOK-school en het oplopen van schoolse achterstand, aangezien de achterstandspercentages slechts heel beperkt verschillen tussen de verschillende schooltypes. Zelfs scholen met meer dan 28% GOK-leerlingen, waarvan uit de vorige tabel bleek dat ze een afwijkend sociaal profiel hebben, realiseren nauwelijks een verhoogd

achterstandspercentage. Dit gaat tegen de logische verwachtingen in, gezien de sterke en negatieve relatie tussen sociaaleconomische achtergrond en het oplopen van schoolachterstand in het Vlaams lager onderwijs (cf. tabel 1).

Uit de tweede reeks percentages in tabel 3 kan worden afgeleid dat er tussen scholen met meer en scholen met minder dan 17% GOK-leerlingen weldegelijk beperkt verschil bestaat wat het aandeel leerlingen met schoolse achterstand betreft.

De samenhang blijkt sterker te worden wanneer we scholen met meer dan 30% GOK-leerlingen vergelijken met scholen met een lager aandeel GOK-leerlingen. De kloof in het aandeel leerlingen met schoolse achterstand bedraagt nu 5,5% in plaats van 4%. Indien we de grenswaarde verhogen naar 50% GOK-leerlingen, zien we dat de kloof tussen de schooltypes wederom groter is geworden. Deze bedraagt nu reeds 10%. Zoals kan worden vastgesteld in tabel 3, wordt de kloof nog groter (maar liefst 25%) indien een onderscheid wordt gemaakt tussen scholen met minder en scholen met meer dan 70% GOK-leerlingen.

Tabel 3. Schoolse achterstand van leerlingen naar GOK-karakter school.

	Achterstand	Geen achterstand	Totaal
Niet-GOK	16	117	133
	12%	88%	100%
GOK -17%	12	135	147
	8,20%	91,80%	100%
GOK 17%-28%	18	117	135
	13,30%	86,70%	100%
GOK +28%	20	118	138
	14,50%	85,50%	100%
GOK -17%	28	252	280
	10%	90%	100%
GOK +17%	38	235	273
	13,90%	86,10%	100%
GOK -30%	47	390	437
	10,80%	89,20%	100%
GOK +30%	19	97	116
	16,40%	83,60%	100%
GOK -50%	60	465	525
	11,40%	88,60%	100%
GOK +50%	6	22	28
	21,40%	78,60%	100%
GOK -70%	61	480	541
	11,30%	88,70%	100%
GOK +70%	4	7	11
	36,40%	63,60%	100%

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

Uit de analyses komt dus naar voor dat niet zozeer het onderscheid tussen GOK-school of niet-GOK-school van belang is, maar wel de concentratie van GOK-leerlingen in de school. Enkel scholen met relatief lage concentraties van GOK-leerlingen realiseren immers hetzelfde achterstandspercentage onder hun leerlingen dan niet-GOK-scholen.

Dat de verschillen in het aandeel leerlingen met schoolachterstand klein zijn, behalve voor GOK-scholen met een sterke concentratie, doet de vraag rijzen of de GOK-schoolomgeving

de slaagkansen bevordert dan wel of de criteria om GOK-scholen van niet-GOK-scholen te onderscheiden niet afdoende zijn. De cijfers in tabel 2 laten immers zien dat volgens de GEZO-steekproef de sociaaleconomische samenstelling van de leerlingenpopulatie in GOK-scholen met een lage concentratie GOK-leerlingen niet wezenlijk verschilt van de samenstelling in niet-GOK-scholen. Daarmee is een eerste verklaring gegeven voor de afwezigheid van een verband tussen GOK-scholen en niet-GOK-scholen op het vlak van doorstroming in het basisonderwijs.

Uit het voorgaande blijkt dat GOK-scholen en niet-GOK-scholen minder dan verwacht van elkaar verschillen inzake hun sociale samenstelling en het oplopen van schoolse achterstand onder de leerlingen. Het sociaal profiel van scholen met een hoge concentratie aan GOK-leerlingen verschilt echter wel merkkelijk van dat van de andere scholen. Ook met betrekking tot de aanwezigheid van schoolse vertraging blijkt de mate van sociale concentratie belangrijker te zijn dan het onderscheid tussen GOK-scholen en niet-GOK-scholen. Het verschil in sociaal profiel tussen scholen vormt dus mogelijk een plausibele verklaring voor de gerealiseerde achterstandspercentages.

Tabel 4 toont de achterstandspercentages in GOK-scholen en niet-GOK-scholen gegeven de sociaaleconomische kenmerken van de leerlingen die er schoollopen. Uit de percentages in de tabel blijkt dat bij gegeven sociaaleconomische kenmerken van leerlingen de doorstroomkansen in GOK-scholen niet significant afwijken van deze in niet-GOK-scholen. Het aandeel leerlingen dat schoolse achterstand heeft opgelopen in het lager onderwijs is, gegeven de sociaaleconomische achtergrond van de leerlingen, bijna altijd van dezelfde orde van grootte in beide schooltypes.

Tabel 4. Schoolachterstand naar schooltype gegeven sociaaleconomische kenmerken.

		Achterstand	Geen achterstand
Opleidingsniveau moeder	Niet-GOK	11,5%	88,5%
(laag, gemiddeld of hoog)	GOK	11%	89%
Opleidingsniveau vader	Niet-GOK	15%	85%
(laag, gemiddeld of hoog)	GOK	14,3%	85,7%
Beroepsactiviteit moeder	Niet-GOK	11,9%	88,1%
(actief of niet actief)	GOK	11,4%	88,6%
Beroepsactiviteit vader	Niet-GOK	12,4%	87,6%
(actief of niet actief)	GOK	10,7%	89,3%
Aantal werkenden in gezin	Niet-GOK	10,8%	89,2%
(geen, één of twee)	GOK	12,1%	87,9%
Gezinsinkomen	Niet-GOK	12,2%	87,8%
(laag, gemiddeld of hoog)	GOK	11,2%	88,8%

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

Het mag dus duidelijk zijn dat het versterkend effect van de concentratie van leerlingen met een gelijkaardige, zwakke sociale achtergrond niet altijd optreedt. Of en in welke mate dit te maken heeft met een gunstige invloed van het GOK-beleid kan echter niet worden vastgesteld op basis van de GEZO-data.

4. Conclusie

Uit de hier gepresenteerde statistische analyses op de GEZO-data blijkt eerst en vooral dat het oplopen van schoolachterstand in het Vlaams basisonderwijs een heel sterk sociaal gelaagd fenomeen is. Zo hebben kinderen met een laag opgeleide moeder of vader drie keer meer kans op achterstand dan hun collega's met een moeder of vader met een hoge opleiding. Leerlingen die leven in een gezin waarin niemand actief is op de arbeidsmarkt hebben zelfs zes keer meer kans op achterstand dan kinderen uit een gezin waarin beide ouders werken.

Een tweede belangrijke bevinding is dat de achterstandspercentages sterk gelijklopend zijn in GOK-scholen en niet-GOK-scholen. Zo realiseren niet-GOK-scholen een aandeel leerlingen met achterstand van 12%, wat niet veel verschil is met het achterstandspercentage in GOK-scholen met 17% tot 28% GOK-leerlingen (13,3%). Dit resultaat is erg merkwaardig gegeven de criteria om de GOK-middelen te verdelen over scholen.

De steekproefgegevens die werden gehanteerd in dit onderzoek wijzen op volgende mogelijke oorzaken voor deze geringe verschillen: de sociaaleconomische samenstelling van GOK-scholen met een lage concentratie aan GOK-leerlingen verschilt nauwelijks van het sociaal profiel van niet-GOK-scholen en bij gegeven sociaaleconomische achtergrondkenmerken van leerlingen blijkt de doorstroom in GOK-scholen ongeveer even hoog te zijn dan deze in niet-GOK-scholen.

Voor het beleid vloeien daaruit volgend besluit. Naast de vanzelfsprekende noodzaak om te remediëren aan de sterke sociale gelaagdheid van de schoolse achterstand moet een onderzoek naar de doelmatigheid van de verdeling van de GOK-middelen overwogen worden. De huidige criteria leiden immers tot een situatie waarbij het sociaal profiel van GOK-scholen met een lage concentratie aan GOK-leerlingen niet noemenswaardig verschilt van het gemiddelde in niet-GOK-scholen.

Bibliografie

- Caremans, P. (2006), 'Een nieuw beleid voor meer gelijke kansen in het onderwijs', pp. 33-47 in: J. Cre (ed.), *GOKken op de toekomst: het GelijkeOnderwijsKansenbeleid in Vlaanderen*, Mechelen: Wolters Plantyn, 201p.
- De Wit, K., Van Petegem, P. m.m.v. De Maeyer, S. (2000), *Gelijke kansen in het Vlaamse onderwijs: het beleid inzake kansengelijkheid*, Leuven: Garant, 63p.
- Ferrer, F., Ferrer, G. & Castel Baldellou, J.L. (2006), 'Equity and segregation in the Spanish education system', *Prospects*, 36, 4: 547-571
- Groenez, S. (2006), 'Gekregen of verdiend? Ongelijkheid op school: omvang, oorzaken en gevolgen', pp.11-31, in: J. Cre (ed.), *GOKken op de toekomst: het GelijkeOnderwijsKansen-beleid in Vlaanderen*, Mechelen: Wolters Plantyn, 201p.
- Hirtt, N., Nicaise, I. & De Zutter, D. (2007), *De school van de ongelijkheid*, Berchem: EPO, 171p.
- Nicaise, I. (2008a), 'Ongelijkheid en sociale uitsluiting in het onderwijs: een onuitroeibare kwaal?', pp.21-53, in: I. Nicaise, E. Desmedt, E. (eds.), *Gelijke kansen op school: het kan! Zestien sporen voor praktijk en beleid*, Mechelen: Plantyn, 500p.
- Smyth, E. & McCabe, B. (2000), 'The educational situation of disadvantaged children', pp.15-35, in: I. Nicaise (ed.), *The right to learn: educational strategies for socially excluded youth in Europe*, Bristol: Policy Press, 424p.
- Vandenbroucke, F. (2005), *Het Vlaamse onderwijs ook aan de top inzake gelijke kansen krijgen: onderwijsvernieuwing en samenwerking in een grootstedelijke context*, Antwerpen: Universiteit Antwerpen, 35p.
- Vertommen, S. & Schryvers, E. (2009), *GOK in het Antwerpse secundair onderwijs. Telling 1 februari 2008*, Antwerpen: Studiedienst Stadsobservatie, 19 p.
- Vlaams Departement van Onderwijs en Vorming (2010), *Gelijke onderwijskansen: scholen maken er werk van*, <http://www.ond.vlaanderen.be/GOK/>, gelezen op 05/03/ 2010

Bijlage

Tabel B1. Aantal geldige observaties.

		Frequentie	Percentage	Geldig Percentage	Cumulatief Percentage
	Lager onderwijs	1040	100,0	100,0	100,0

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

Tabel B2. Verdeling leerlingen naar het al dan niet hebben van achterstand.

		Frequentie	Percentage	Geldig Percentage	Cumulatief Percentage
	Geen achterstand	896	86,2	86,6	86,6
	Achterstand	139	13,4	13,4	100,0
	Totaal	1035	99,6	100,0	
Missend	Systeem	4	4		
Totaal		1040	100,0		

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

Tabel B3. Verdeling leerlingen naar de aanwezigheid van schoolinformatie.

		Frequentie	Percentage	Geldig Percentage	Cumulatief Percentage
Schoolcode	Niet gekend	14	1,3	2,3	2,3
	Gekend	578	55,6	97,7	100,0
	Totaal	592	56,9	100,0	
Missend	Geen informatie	448	43,1		
Totaal		1040	100,0		

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

Tabel B4. Verdeling leerlingen naar GOK-karakter school.

		Frequentie	Percentage	Geldig Percentage	Cumulatief Percentage
	Geen GOK-school	133	12,8	24,0	24,0
	GOK-school	422	40,6	76,0	100,0
	Totaal	555	53,4	100,0	
Missend	Systeem	484	46,6		
Totaal		1040	100,0		

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

Tabel B5. Verdeling leerlingen naar GOK-schoolgradaties

		Frequentie	Percentage	Geldig Percentage	Cumulatief Percentage
	Geen GOK-school	133	12,8	24,0	24,0
	GOK-school -17%	147	14,1	26,4	50,4
	GOK-school 17%-28%	137	13,2	24,7	75,1
	GOK-school +28%	138	13,3	24,9	100,0
	Totaal	555	53,4	100,0	
Missend	Systeem	484	46,6		
Totaal		1040	100,0		

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).

Tabel B6. Verband tussen GOK-karakter school (criterium: opleiding moeder) en achterstand.

		GOK-karakter school (opleiding moeder als enig criterium)		Totaal
		Niet-GOK-school	GOK-school	
Achterstand	Neen	Frequentie	93	387
		Percentage	89,4%	87,6%
	Ja	Frequentie	11	55
		Percentage	10,6%	12,4%
Totaal		Frequentie	104	442
		Percentage	100,0%	100,0%

Bron: data survey 'Gezinnen, Zorg en Opvang' (2004-2005).